

Miért és hogyan élünk? Deák László:
Fogadom ajándékok, idő
(válogatott versek),
Ráció, Bp., 2010.
„Orpheusz úr” – Deák
László emlékezete,
Orpheusz, Bp., 2010.

A Ráció Kiadó Kortás Költők Kincsestára címmel indított sorozata teljes költői életművek sűrített bemutatására vállalkozik. Első kötete a hosszan tartó betegség után, 2009 végén elhunyt Deák László munkásságának keresztmetszetét tárja az olvasók elé.

A szerkesztő, Zsille Gábor, az életmű és a szerző életútjának ismeretében biztos kézzel választotta két részre a kötetbe válogatott mintegy kilencven verset. A *Kezdet* az 1979 és 1988 közötti első alkotói korszakról ad képet, míg a *Teljessége* a 2003-as *Fojtatás*-kötetel megindult új – és egyben utolsó – pályaszakaszt mutatja be.

Vajon mi kezdődött el és mi teljesedett be ebben a három évtizedben?

Mi dolguk egyáltalán a modern kor költőinek, akik – Weöres *Merülő Saturnus*ával szólva – törött pásztorbottal, arccal falnak fordítva állnak, mert nem érznek vágyat, hogy „a kívánalmak célszerű dalnokai” legyenek, „megbízás szerint”? Miért szülessenek versek egyáltalán?

A költői pályát csak harmincon túl kezdő Deák László *Miért és hogyan* című verse már kiérlelt válasszal szolgál. Azért gyötrődünk a fogalmazással, mert azt keressük, *miért és hogyan élünk*. Ennek a minden pózra és pátoszra gyanakvással tekintő költészetnek a kulcsszavai a szembenézés, a számvetés, az illúziótlan körbepillantás és magunkba tekintés voltak. Akkor is – sőt, annál inkább –, ha a látvány cseppet sem szívderítő: „...önáltatás és öngigazolás szó-folyondárja, végig az életem” (*Spleen*). „Kimért felszín, takaró, logikus kép: / mind szóbó semmitmondás. / Félrelökhető és feledni való. / Hadd látsszék mögötte egy fájó összevisszaság.” (*Egy fiók mélye*) Rajta kívül talán egyvalaki képviselte ezt költészetfelfogást hasonló következetességgel: a pályatárs és jóbarát Parancs János.

Deák László életében és költészetében is került az önsajnálát csapdáit: számvetéseiben fel-feltör egyfajta lefojtott humor, mely általában a helyzet iróniájából fakad. A *Vanitatum vanitas* az önvizsgálatot az orrból előtörő szörszálak tépkedéséhez-nyírásához hasonlítja: „Folyamatosan végzendő. Lehetőleg rendszeresen, szereznyen.” Mikor a festő szemével leltároz, hamar meg-

látja az egymás mellé sodródott tárgyak szívszorító csendeleit: „Körmöcskék félholdja szeméten / Csonthéjas agyvelők az asztalon / Morzsa és hamu hajszálakon / Úgy dalolnak-hintáznak éveim / Mint klozett vizén barna csikk” (*Natura morte*).

Az életmű-válogatások lapozgatása általában új kérdéseket sarjaszt. Ezúttal például azt, hogy miért hallgattott el Deák László a kilencvenes években? Talán az Orpheusz Kiadó vezetésével járó megannyi vesződség, az állandó szélmalomharc emésztette fel az energiáit, apasztotta a kedvét? A recenzens itt személyes emlékeihez nyúl. Egykori borozói beszélgetésekre alapozva az 1988-as kötet *Súgva* című nyitóversének Parancs Jánost idézően egyszerű zárósoraira mutat: „mert undorodom már az ítéletektől / alszom és álmodom vélemények hallatán / a szakadatlan pusmogástól ellep a rüh / cselvetések láttán elnémulok mint a hal / üvöltök mint a számár” A *Merülő Saturnus* weöresi kérdése ismétlődik az új korszakot nyitó 2003-as kötet oldalain a *Céhlegények utazásának* fájdalmas zárósorában is: „Hol vagyon a mi országunk?” A *Vérálló sebtapasz* a helyzet sajátos veszélyeire figyelmeztet: „és hát épül az önsajnálát temploma / ez a költészet?”

Szorongató kérdés. Deák László utolsó tíz évének eseményei, felesége váratlan halála 1999 karácsonyán, majd saját, egyre súlyosbodó gyilkos betegsége olyan próbatételek, melyek joggal tehetnek elnézővé bármely kritikust. A válogatott versek második ciklusát nyitó *Fojtatás* azonban épp azért emelte új magasságokba ezt a költészetet, mert szerzője a legnehezebb időkben sem adta fel. Még Arany János is azzal a méltányolható panasszal tette le a tollat Juliska lánya halála után, hogy „Nagyon fáj! nem megy!” Deák László csak még szigorúbb következetességgel látott a versírásnak. A drámai napok történetét elbeszélő hosszú vers, az *1999. december 24–27.* pokoljárása százvalahány sor után ezzel végződik: „*Sajnos a beteg fél órája exitált. / Letettem a kagylót a részvétem előtt. / Ültem hidegen. Nem hiszem el!* hangzott. / És nem segített meg se ordítás, se zokogás.” Mi következhet még ezután? S ha következik is, gondolhatjuk, az nem versebe való.

A terápiaként művelt versírás nem feltétlenül azt jelenti, hogy érzelmeinket szabadjára engedve mindent kiírunk magunkból. Ettől talán megkönnyebbülünk, de bőbeszédűségünk másnak, meglehet, keveset mond. Ha hiszünk a szerzőnek, hogy a költészet egyfajta, a világ és a sorsunk szemrevételezésére alkalmas *magasles* (első kötetének címe is ez), akkor a versíráshoz elengedhetetlen a rálátás, a távolságtartás. A terápia nem csak a kibeszélésben, hanem épp e viszonyulás *kialakításában* áll. A *Fojtatás* című versben Deák erre törek-

szik kíméletlen reflexióival: „Elhantoltad, s már magad hantolod / Zokogsz önkersed konca felett”. S itt következik az a konok tárgyiaságával célbaerő vers, mely az életmű egyik csúcspontja. *A hetedik napon* hőse egy sötét vasárnap hajnalon felkel, s köhécselve nekilát, hogy a hűtőből kiemelt nyers húsból komótos alapossággal levest főzzön. A legegyszerűbb eszközökkel élő kompozíció – s épp ezzel képes érzékeltetni a gyászt és a torokszorító magányt.

Megindult, s újra bővízübben csordogált a versek patakja. E korszak termését gyűjtötte össze a 2006-os *Emlékkönnny*. Aztán a világ egy szempillantás alatt megint széthullott. A *Váratlan fordulat* foszlányokból szerkesztett rongyszönyege a tüdőrák miatti műtét napjainak kapkodó, tanácstalan leltára. Az *Egykori magamról* című viszonylag korai versben borzongató sorokra bukkanunk: „Akkor úgy tűnt, sietni kell a társakhoz, / lányokhoz, eseményekhez. / Öt év kemény munka – mondtam – és amit terveztem / menni fog. Háromszor eltelt azóta [...] // Már tudom, a kés elől futottam. / Ami előtt keringek, forgolódom, bujkálok ma is.”

Elérkezünk *A felejtés angyalának* életművet záró verseihez. Olyan borzongással olvashatjuk őket, mint tíz évvel korábban a szintén tüdőrákkal küzdő Parancs János *Töletek távolodóban* című posztumusz kötetét, melyből két tömör mondatot idézünk: „Előre tekintve is / csak a múltat látom, / s oda már nincs visszaút.” „Ami biztosan megmarad, / az már rohanvást / távolodik tőlünk.” (*Mondatok*) Deák László a *Napfény és szélvihar* végén írja le a válogatáskötet címét adó sort: „És fogadom, ajándékok, idő, múlásodért vagyok” Előkavarognak az évtizedes emlékek. Mert a halállal nem csak testünk vész oda, de azok az emlékeink is, melyeket megtartottunk magunknak. Amit nem adtunk tovább, az enyészet martalékává lesz. Mert „Szembe jő, sötét torlasszal az idő”. „Ki vágya nagyobb méltóságot? Mint a gyermekkor sodorta, / Rád ruházta terhet, ha rebbenő függönyön által megpillantod, / Dúlt halomban, nehéz és durva fegyverein heverni az időt” (*Eső*). Ezek kegyelmi pillanatok. De mi van közbül? Gyötrelmes, kínos, meddő órákon? „A köznapok csak köznapokat hoznak, / kórót nyes a tavaszi szél.” (*A 2010-es évre*).

A válogatáskötet utolsó verse az idő és az emlékezés mibenlétét firtató Tarkovszkij-filmek visszatérő motívumát, a szobában, négy fal közt aláhulló záport idézi elénk. „Zuhog a mennyezetről azóta a múlt esője / [...] És egyszer elapad a mennyei permet”.

„Hertzeg – fewld hyv mezeytelen, el futamlyk, azky csak eel, / Syr, nem syr, halaala lezen, mynth azkit el sodor a 'zeel.”

*

A halál közelsége a túlélőkben is felszítja a parazsat: ideje elmondaniuk, amit más nem önthet szavakba helyettük. Hogy a költő, író, képzőművész pályatársak az „*Orpheusz úr*” oldalain közreadhatták visszaemlékezéseiket, azért Deák László közeli barátját, Kemsei Istvánt illeti a dicséret, aki ezek mellé régebbi elemző írásokat, méltatásokat is a kötetbe gyűjtött. Rengeteg fénykép segíti, hogy a könyv igazi kordokumentummá váljon, s visszaidézzé a hetvenes-nyolcvanas éveket, ezt a mestereket kereső, a szabadság kis köreit tágitgató, házibulikon világot megváltó, ma már elsüllyedőben lévő korszakot, és elmeséljen róla néhány tanulságos történetet. A visszaemlékezések és korabeli írások laza időrendet követnek. Az összetevők úgy keverednek, ahogy egy jó húslevesben egészíti ki egymást a hús, a só, a bors, a zsír, a zöldfűszerek és levezöldösdégek.

Keckseméti Kálmánnal majd ötven éven át „nézték egymás életét”. A művészbarát főként arról az időszakról mesél, mikor a No. 1 underground művészeti csoport tagjaként mindketten festőnek készültek. Fűszeres ízekben gazdag Kiss Iván írása is, mely a Képzőművészeti Kiadó Vállalatnál töltött évekről számol be. A képeslap-csomagolók és a kiállításrendezők munkahelyi ismeretségéből idővel szoros barátság fejlődött, gyakori zenehallgatással, vendégeskedéssel, beszélgetésekkel, a hivatalos művészet ellen lázadó közös akciókkal. A csillapíthatatlan kíváncsiság és kultúraéhség időszaka mai szemmel – a beszorítottság és a besűgőrendszer ellenére – aranykornak tűnik. Kívülről, szinte himnuszként fújták Weöres versét, a *Le Journalt*, s éppoly lelkesen falták a magyar költészetet, a kitűnő fordításban megjelenő világirodalmat, mint a szamizdatban terjedő Hamvas Bélát.

A szerkesztő, Kemsei István zárszava nem pusztán formalitás. Magvas gondolatokkal búcsúzik az olvasótól, szembeállítva az egyetemi berkekben felnevelt, önmagát formai újdonságokkal szórakoztató, eredetienkedő üvegházi irodalmat és a kevésbé látványos – ám élményekben, gondolatokban, élettapasztalatban gazdagabb – eleven költészetet, mely kívül reked az erőltetett irodalmi kanonizáción.

Az emlékező társaságban ott találjuk magát Deák Lászlót is – az összeállítás Erős Kinga 2007-es nagyinterjúja mellett részleteket közöl *Repkény* címmel írott önéletrajzi regényéből. Mintha még egyszer, utoljára, beülne velünk egy étterembe. Megértő szigorúsággal bólogat színpadias okfejtéseinkre, hogy aztán kópés mosollyal hozzátegyen egy sokértelműen irizáló, frivol történetet.

Ács József